

OTVORENO PISMO EKOLOŠKOM POKRETU*

Murray Bookchin

SAŽETAK

Kao jedan od veterana ekološkog pokreta, autor se zalaže za društvenu ekologiju smatrajući da dominiranje nad prirodom sa svim negativnim posljedicama koje iz toga proizlaze može biti direktno povezano s dominacijom čovjeka nad čovjekom, prisutno u svim političkim sistemima. Po njegovom uvjerenju, samo ukoliko ekološki pokret **svjesno** razvije antihijerarhijski i nedominirajući senzibilitet, struktura i strategija društvene promjene mogu sačuvati svoj pravi identitet kao izraz balansa između čovječanstva i prirode. Primjena institucionalnih, parcijalnih mjera ne može riješiti ekološki kriznu situaciju koja prijeti da poprimi katastrofalne razmjere. Rješenja se mogu tražiti samo na globalnoj razini, a izraz ekološkog društva može biti isključivo samoupravljanje i samoaktivnost.

Početakom osamdesetih godina, ekološki je pokret i u SAD i u Evropi suočen s ozbiljnom krizom. To je, doslovno, kriza njegova identiteta i ciljeva. Kriza što bolno osporava sposobnost pokreta da ispuni brojna obećanja naprednih alternativa dominirajućom senzibilitetu, hijerarhijskim političkim i ekonomskim institucijama i manipulirajućim strategijama za društvenom promjenom, što su proizvele katastrofalan rascjep između čovječanstva i prirode.

Iskreno govoreći, dolazeće desetljeće može valjano odrediti da li će ekološki pokret biti sveden na dekorativni dodatak inherentno zaraženog antiekoškog društva, društva prožetog neobuzdanom potrebom za kontrolom, dominacijom i eksploatacijom čovječanstva i prirode — ili, nadajmo se, da li će ekološki pokret postati sve veća obrazovna arena za novo ekološko društvo utemeljeno na uzajamnoj pomoći, decentraliziranim zajednicama, narodnoj tehnologiji i nehijerarhijskim slobodarskim odnosima koji bi urodili ne samo novom harmonijom čovjeka i čovjeka, nego i harmonijom čovječanstva i prirode.

Možda može izgledati drsko da se pojedinac obraća priličnom broju narodnih birača koji su usmjerili svoju aktivnost na ekološke interese, no

* »Open Road«, ljeto 1980.

moja zabrinutost za budućnost ekološkog pokreta nije bezlična ili efemerna. Gotovo trideset godina naširoko sam pisao o sve većim razilaženjima unutar ekološkog pokreta. Ti su napisi bili potkrijepljeni mojim aktivnostima protiv sve veće upotrebe pesticida i umjetnih dodataka hrani već 1952. godine. Problem nuklearnih radioaktivnih padavina pojavio se s prvim testiranjem hidrogenske bombe u Pacifiku 1945. godine, izvori radioaktivnog zagađivanja nastali su prilikom »incidenta« s Windscaleskim nuklearnim reaktorom 1956., te Con Edisonovim pokušajem konstruiranja najvećeg svjetskog nuklearnog reaktora u samom centru New Yorka 1963. godine. Tada sam se priključio antinuklearnim alijansama poput Clamshellske i Shadske, da ne govorim o njihovim prethodnicima »Ekološkoj akciji istoka«, čiji sam manifest »Razaralačka moć, stvaralačka moć« napisao 1969. godine i »Građanski komitet za radijacijsku informaciju« koji je odigrao presudnu ulogu u stopiranju reaktora Ravenswood 1963. godine. Stoga bi se mene vrlo teško moglo nazvati uljezom ili pridošlicom ekološkom pokretu.

Moje primjedbe u ovom pismu nisu samo rezultat opsežnog iskustva, nego i moje ideje što su mi decenijama zaokupljale pažnju.

Uvjeren sam da bi moj rad i iskustvo na svakom tom području značili vrlo malo da su bili ograničeni jedino na njihove posebne probleme, ma koliko je svaki od njih po sebi važan. »Nenuklearke« ili, slično tomu, ne umjetni dodaci hrani, ne agrobiznis ili ne nuklearne bombe, naprosto nije dovoljno ako je naš horizont ograničen svakim problemom zasebno. Jednako je važna potreba otkrivanja toksičnih društvenih uzroka, vrijednosti kao i nehumanih odnosa koji su stvorili već veoma zatrovanu planetu.

Ekologija je, kako ja to vidim, uvijek značila **društvenu** ekologiju; uvjerenje da pravi pristup dominaciji nad prirodom potječe od dominacije čovjeka nad čovjekom, štoviše, muškarca nad ženom, starijih nad mladima, jedne etničke grupe nad drugom, države nad društvom, birokracije nad pojedincima kao i jedne ekonomske klase nad drugom ili kolonijalne moći nad koloniziranim narodom. Po mojem mišljenju, društvena ekologija počela je zahtjevom za slobodom ne samo u tvornici nego i u porodici, ne samo u ekonomiji nego i u psihi, ne samo u materijalnim nego i u duhovnim uvjetima života. Bez izmjene najmolekularnijih odnosa u društvu — osobito onih između muškaraca i žena, odraslih i djece, bijelih i drugih etničkih grupa, heteroseksualaca i homoseksualaca (popis je, zapravo, priličan) — društvo bi bilo prožeto dominacijom čak i u socijalističkom »besklasnom« i »neizrabljivačkom« obliku. Bilo bi prožeto hijerarhijom i u času kada bi slavilo sumnjive vrijednosti »narodnih demokracija«, »socijalizma«, i »narodnog vlasništva prirodnih bogatstava«. Sve dok hijerarhija opstoji, sve dok dominacija organizira čovječanstvo oko sistema elita, projekt dominacije nad prirodom postojat će i neminovno će dovesti našu planetu do ekološkog istrebljenja.

Pojava ženskog pokreta, čak više nego kontrakultura, »odgovarajuća« tehnologija pokreta i antinuklearne alijanse (izostavit ću čišćenje ludorija »Zemaljskog dana«), ukazuju na suštinu hijerarhijske dominacije što podupire našu ekološku krizu. Samo ako kontrakultura, alternativna tehnologija ili antinuklearni pokret ostanu pri nehijerarhijskom senzibilitetu i

strukturama koje su najočiglednije u istinski radikalnim tendencijama feminizma, ekološki pokret može ostvariti svoje brojne mogućnosti za temeljnu promjenu u našem ukupnom antiekološkom društvu i njegovim vrijednostima. Samo ukoliko ekološki pokret **svjesno** obrazuje antihijerarhijski i nedominirajući senzibilitet, struktura i strategija društvene promjene može sačuvati svoj pravi **identitet** kao izraz novog balansa između čovječanstva i prirode i svojeg **cilja** — istinskog ekološkog društva.

Taj cilj i identitet suočeni su s ozbiljnom erozijom. Ekologija je postala pomodna, čak štoviše, prolazna sklonost — s tom lošom popularnošću pojavio se novi tip environmentalističkog (okoliša op. prev.) trenda. Od nazora i pokreta koji je barem držao do obećanih osporavanja hijerarhije i dominacije nastao je oblik **environmentalizma** koji je osnovan više zbog popravljivanja postojećih institucija i društvenih odnosa nego li za njihovu izmjenu. Upotrebljavam riječ »environmentalizam« kao opreku ekologiji, napose društvenoj ekologiji.

Tamo gdje društvena ekologija, po mom mišljenju, nastoji eliminirati koncept dominacije čovječanstva nad prirodom eliminirajući dominaciju čovjeka nad čovjekom, environmentalizam odražava »instrumentalizam« ili tehnički senzibilitet kroz koji je priroda viđena jedino kao pasivno prebivalište, gomila vanjskih objekata i snaga. Ona mora biti učinjena »korisnijom« za ljudsku upotrebu neovisno od toga kakvom ta upotreba može biti. Environmentalizam je, zapravo, jedino environmentalistički inženjering. On ne dovodi u pitanje temeljne postavke današnjeg društva, naročito čovjekovo dominiranje nad prirodom. Upravo suprotno, on nastoji olakšati dominaciju bujajuće tehnike da bi smanjio rizik prouzrokovan dominacijom. Pravo shvaćanje hijerarhije i dominacije zamračeno je tehničkim naglašavanjem »alternativnih« izvora moći i strukturnim nacrtima za »očuvanje« energije. »Priprostim« načinom života u ime »granica rasta«, što sada predstavlja neizmjeran razvoj industrije prema svojem vlastitom pravu — i, naravno nagli porast »ekološki« usmjerenih kandidata za političke službe i »ekološki« usmjerene partije zasnovano je, ne samo na planiranju korištenja prirode nego i na javnom mnijenju koje je u skladu s dominantnim društvom.

Pomodna ekologija

Nathan Glazerov »ekološki«, 24 kvadratne milje veliki sunčev satelit, O'Neillov »ekološki« svemirski brod, DOE-ova gigantska »ekološka« vjetro-njača, da spomenem uočljivije primjere tog environmentalističkog mentaliteta, nisu »ekološkiji« od postrojenja nuklearne elektrane ili agrobiznisa. U najmanju ruku, njihove »ekološke« pretenzije mnogo su opasnije budući da zavaravaju i dezorijentiraju javno mnijenje. Galama oko novog »Zemaljskog dana« ili budućih »Sunčevih dana«, »Dana vjetra«, kao pobožna retorika šutljivih sunčevih ugovarača i patenata gladnih »ekoloških« izumitelja, prešućuje najvažniju činjenicu da će sunčeva energija, energija vjetra, (organska) agrokultura bez pesticida, holističko zdravlje i »dobrovoljna priprostost« promijeniti vrlo malo u našoj grotesknoj neuravnoteženosti s prirodom ako ostave patrijarhalnu porodicu, multinacionalne korporacije, birokratske i centralizirane političke strukture, sistem vlasništva i prevla-

davajuću tehnokratsku racionalnost netaknutom. Sunčeva energija, energija vjetra, plin i geotermalna energija, energije su samo ukoliko su planovi za njihovu upotrebu nepotrebno zamršeni, birokratski kontrolirani, institucionalno centralizirani ili ih posjeduju korporacije.

Doduše, to je manje opasno za čovjekovo fizičko zdravlje nego energija izvedena iz nuklearnih i fosilnih goriva, ali je nesumnjivo opasno za duhovno, moralno i društveno zdravlje čovječanstva ako se s njima postupa jedino **tehnički** i ne uključuju se u nove odnose između čovjeka i prirode i u društvo samo. Konstruktor, birokrat, direktor korporacije i politički karijerist nisu uveli ništa novo ili ekološko u društvo i u svoj senzibilitet spram prirode i naroda budući da su prihvatili »lake energetske putove«. Kao i svi tehnozadirivači (da upotrijebim Amory Lovinsov opis njega samoga upotrebljen u osobnom razgovoru sa mnom), jedino su ublažili ili prešutjeli opasnost za biosferu i ljudski život smještajući ekološke tehnologije u luđačku košulju hijerarhijskih vrijednosti umjesto da ospore vrijednosti i institucije koje ih predstavljaju.

Hijerarhija i dominacija

Slično tomu, čak i decentralizacija postaje besmislica ako znači logističku prednost snabdijevanja i reciklaže prije negoli viši stupanj ljudskosti. Ako je naš cilj u decentralizirajućem društvu (ili, kako to vole kazati »ekološki« orijentirani političari, upadljiv »balans« između »decentralizacije« i »centralizacije«), određen kao stjecanje »svježe hrane« ili jednostavnija »reciklaža otpadaka« ili smanjenje »cijene prijevoza« ili da potiče »povećanje« kontrole rađanja (treba ipak kazati — **nepotpuna** kontrola rađanja), iznad društvenog života, decentralizacija je time također lišena svog ekološkog bogatstva i slobodarskih nakana kao osnove slobode, prirodno uravnoteženih zajednica utemeljenih na direktnoj, neposrednoj demokraciji i potpunim, ostvarenim pojedincima koji se mogu stvarno angažirati u **samo**-upravljanju i **samo**-aktivnosti toliko bitnima za očuvanje ekološkog društva. Poput alternative tehnologije, decentralizacija je reducirana na puku tehničku lukavštinu za prikriivanje hijerarhije i dominacije. »Ekološka« vizija »općinske kontrole energije« i »nacionalizacije industrije«, da se ne govori o neodređenim terminima poput »ekonomske demokracije«, mogu naoko ograničiti komunalne službe i korporacije, ali ostavljaju njihovu opću kontrolu nad društvom uglavnom neosporenu. Zato, čak i nacionalizirane korporacijske strukture ostaju birokratske i hijerarhijske.

Kao osoba koja je decenijama bila potpuno uključena u ekološke probleme, pokušao sam pripremiti dobronamjerne, ekološki orijentirane pojedince na vrlo ozbiljan problem u našem pokretu. Iskazat ću moju zabrinutost što je moguće jasnije. Uznemiren sam sve širim tehnokratskim mentalitetom i političkim oportunizmom koji smatra da treba zamijeniti društvenu ekologiju novim oblikom društvenog inženjeringa. Neko je vrijeme izgledalo da će ekološki pokret moći ispuniti svoje slobodarske mogućnosti kao pokret za nehijerarhijsko društvo. Pojačan najnaprednijim tendencijama u feminističkom, homoseksualnom, komunarskom i radikal-

nim društvenim pokretima izgledalo je da će ekološki pokret moći pravilno usredotočiti svoje snage na osnovne strukture našeg anti-ekološkog društva, a ne samo pribavljati prihvatljivije tehnologije za njegovo ovjekovječenje ili institucionalne kozmetike za prikrivanje njegovih neizlječivih zaraza. Izgledalo je da uspon antinuklearnih alijansi, utemeljen na decentraliziranoj mreži srodnih grupa, na direktnom demokratskom odlučivačkom procesu i na direktnoj akciji podupire tu nadu. Problem, s kojim se pokret suočio, doimao se primarno kao problem samoobrazovanja i javnog obrazovanja — nužnost **potpunog** razumijevanja značenja strukture srodne grupe kao trajne, forme porodičnog tipa, svih implikacija neposredne demokracije, koncepta neposredne demokracije više kao »strategije« nego duboko ukorijenjenog senzibiliteta, nazora koji izražava činjenicu da **svatko** ima pravo na **neposrednu kontrolu** društva i na njezin ili njegov svakodnevni život.

Novi oportunistam

Ironično, početkom osamdesetih godina, toliko bogatih obećanjima dalekosežnih promjena vrijednosti i svijesti, pojavljuje se novi oportunistam što se zalaže za redukciju ekološkog pokreta na puku kozmetiku sadašnjeg društva. Mnogi samozvani »utemeljitelji« antinuklearnih alijansi (prije svega, misli se na Clamshell alijansu), postali su ono što je Andrew Kopkind opisao kao »menadžerski radikali« — rukovodioci političkih konzensusa koji djeluju u sistemu u ime onih koji se sistemu suprotstavljaju.

»Menadžerski radikali« dolaze iz značajnih radikalnih društvenih pokreta šezdesetih, i, još značajnije, iz ekološkog pokreta sedamdesetih godina. »Menadžerski radikal« nije novi fenomen, Jerry Brown, kao i dinastija Kennedy godinama su upotrebljavali lukavštine na političkom polju. Radikalima i idealistima tridesetih godina trebala su desetljeća da dosegnu sredovječni cinizam potreban za kapitulaciju i bili su poštteni da to javno priznaju. Prvotni čltnovi SDS-t i grupa za ekološku akciju kapitulirali su u svojoj kasnoj mladosti tj. ranoj zrelosti i pišu svoje »ogorčene« biografije s 25, 30 ili 35 godina začinjene racionalizacijama njihovih prepuštanja status quou. Tom Haydenu teško da je potrebno više kriticisma za svoje argumente protiv neposredne akcije posljednjeg seabrookskog slova od činjenice da se tamo nalazio. Možda je gora pojava Barry Commonerove »Građanske partije«, pojava novih finansijskih institucija poput MUSE (muzičarska unija za očuvanje energije) i »Dobrovoljna priprostost«, što veličaju dvojno društvo: za nekoformističke, jeans odjevene elitiste visoka čela iz srednje klase i konvencionalno odjevene, potrošački usmjerene žrtve društvene nepravde niska čela iz radničke klase, dvojnog društva stvorenog korporacijskim financiranjem »trusta mozgova« Stanfordskog instituta za znanstvena istraživanja.

Menadžerski radikali

U svim tim slučajevima, radikalne implikacije decentraliziranog društva utemeljenog na alternativnim tehnologijama i usko združenim zajed-

nicama, oštroumno su smještene u službu tehnoškopskog senzibiliteta »menadžerskih radikala«, i oportunističkih karijerista. Ozbiljna opasnost leži ovdje u neuspjehu mnogih idealista da izađu na kraj s glavnim društvenim problemima, po njihovim vlastitim riječima — prepoznati očite inkompatibilnosti ciljeva, ciljeva što ostaju u uvriježenom konfliktu sa svakim drugim, ciljeva što ne mogu nikako opstati bez da oslobode ekološki pokret njegovih najgorih neprijatelja. Mnogo češće, ti neprijatelji su njegovi »vođe« i »utemeljitelji« koji su ga manipuliranjem pokušali prilagoditi sistemu i ideologijama koje sprečavaju bilo koje društveno ili ekološko pomirenje u obliku ekološkog društva.

Privlačnost utjecaja »matične politike«, »uspješnosti«, izvanredno se pokazuje na primjerima pomanjkanja suvislosti i svjesnosti koje opterećuje ekološki pokret danas. Srodne grupe, neposredna demokracija i neposredna akcija vjerojatno nisu prihvatljivi danas ili, što se toga tiče, čak ni shvatljivi milijunima ljudi koji žive kao solisti u diskotekama i samotnim barovima. Tragično, ti su se milijuni prepustili svojoj društvenoj moći, dapače, svojoj pravoj naravi, političarima i birokratima koji žive u odnosu pokoravanja i gospodarenja u kojem se od njih normalno očekuje da igraju podređene uloge. **Usprkos tomu, upravo je to neposredan razlog ekološke krize našeg vremena.** Razlog koji ima svoje historijske korijene u potrošačkom društvu koje nas proždire. Zahtijevati od nemoćnog naroda da povrati moć za vrijeme svojeg života čak je važnije nego dodavati komplikacije, često nerazumljive i skupe sunčeve kolektore na njihove kuće. Sve dok oni ne povrate novi osjećaj moći za svojega života, sve dok oni sami ne stvore svoj vlastiti sistem samoupravljanja koji bi se suprotstavio sadašnjem sistemu hijerarhijskog upravljanja, sve dok ne razviju nove ekološke vrijednosti koje bi zamijenile postojeće dominirajuće vrijednosti — postupak koji sunčevi kolektori, strojevi na vjetar i francuski vrtovi mogu **olakšati** ali nikada zamijeniti — oni ništa neće promijeniti u društvu koje propušta novi odnos s prirodnim svijetom.

Očito, nemoćni ljudi neće lagano prihvatiti srodne grupe, neposrednu demokraciju i neposrednu akciju u normalnom toku događaja. Gajenje impulsa koji ih čine osjetljivim za te oblike i djelatnosti — činjenica koja uvijek iznenađuje »menadžerske radikale« u razdobljima krize i suprotstavljanja — pokazuje potencijal koji treba biti potpuno ostvaren i opskrbljen intelektualnom suvislošću kroz savjesno obrazovanje i obnovljenim primjerima. Upravo su to obrazovanje i primjeri kojima su se nedvojbeno počele opskrbljivati feminističke i antinuklearne grupe. Ono toliko nevjerojatno regresivno u tehničkom probitku i izbornoj politici environmentalističkih tehnokrata i »menadžerskih radikala« danas je njihovo obnavljanje, pomoću masovnih medija u ime »lakog enerškopskog puta«, tobožnje »decentralizacije« i prirodene hijerarhijske strukture partijskog tipa, najgori oblici i navike koji potiču pasivnost, pokornost i izloženost američke javnosti od masovnih medija. Promatračku politiku što ju zagovaraju Brown, Hayden, Commoner, Chamshellski »utemeljitelji« poput Wassermana i Lovejoya, zajedno s nedavnim golemim demonstracijama u Washingtonu i New Yorku prouzročile su mase a ne građani — izmanipulirani ob-

jekti masovnih medija bez obzira da li ih je upotrebljavao Exxon ili CED (Kampanja za ekonomsku demokraciju), Građanska partija i MUSE.

Ekologija je bila upotrebljavana protiv ekološkog senzibiliteta, ekoloških oblika i organizacije i ekološke prakse da bi se »osvojili« brojni glasači, a ne da bi ih se **podučilo**. Strah od »izolacije«, »jalovosti«, »uzaludnosti«, rezultira novom vrstom izolacije jalovosti, uzaludnosti, naime potpunom predajom jednog od najtemeljnijih ideala i ciljeva. »Moć« je postignuta po cijenu gubitka jedine moći koju smo realno imali — da promijenimo to nezdravo društvo — naš moralni integritet, naše ideje i naše principe. To može biti radosna prilika za karijeriste koji su upotrijebili ekološki problem da bi napredovali u statusu zvijezde i osobnoj sreći; to bi postao nekrolog pokreta koji ima, latentno u sebi, ideal novog svijeta u kojem mase postaju individue a prirodni izvori postaju priroda; ideale koje treba poštovati zbog njihove jedinstvenosti i duhovnosti.

Društvena ekologija

Ekološki orijentiran feministički pokret pojavljuje se, a konture liberterskih antinuklearnih alijansi još uvijek postoje. Stapanje tog dvoga zajedno s novim pokretima, koji se vjerojatno pojavljuju zbog različitih kriza našeg vremena, mogu razotkriti jedno od najzujbudljivijih i najoslobođenijih dekada našeg stoljeća. Ni seksizam, starizam, etničko ugnjetavanje, »kriza energije«, korporacijska moć, konvencionalna medicina, birokratska manipulacija, regrutiranje, militarizam, urbana pustoš ili politički centralizam ne mogu biti izdvojeni od ekološkog problema. Svaki od tih problema preokreće hijerarhiju i dominaciju, temeljne pojmove radikalne društvene ekologije.

Potrebno je, vjerujem, da svatko u ekološkom pokretu donese presudnu odluku: da li će osamdesete sačuvati vizionarski pristup ekološke budućnosti temeljen na liberterskoj obavezi decentralizacije, alternativne tehnologije i liberterskoj praksi temeljenoj na srodnim grupama, neposrednoj demokraciji i neposrednoj akciji? Ili će desetljeće biti označeno tmurnim povlačenjem u ideološko mračnjaštvo i »matičnu politiku« koja stječe »moć« i »uspješnost« slijedeći pravu »struju«, nastojeći je skrenuti drugamo? Da li će slijediti fiktivne »mase birača« da bi oponašao prave oblike masovne manipulacije masovnih medija i masovne kulture da bi im se suprotstavio? Ta dva pravca ne mogu biti pomirena. Naša upotreba »medija«, mobilizacije i akcije mora apelirati na svijest i duh a ne na uvjetovane reflekse i šok taktike, da se ne bi napustio prostor uma i ljudskosti. U svakom slučaju, izbor treba obaviti sada, prije no što ekološki prostor bude institucionaliziran kao puki dodatak sistemu čije ga strukture i metode priznaju kao suprotstavljenog. To mora biti učinjeno svjesno i odlučno — ili će cijelo stoljeće, a ne samo desetljeće, za nas zauvijek biti izgubljeno.

Eseji koji mnogo bolje razrađuju samo naznačene misli ovoga pisma dostupni su preko Comment Publishing Projecta, P. O. Box 371, Hoboken, NJ 07030.

S engleskog preveo Vladimir Desnica

**Murray Bookchin,
The Open Letter to the Ecological Movement**

SUMMARY

As one of the veterans of the Ecological movement, the author is in favour of social ecology, believing that domination over nature with all the negative consequences that come with it, can be directly related to Man's domination over Man, present in all political systems. According to his beliefs, only if an ecological movement consciously encourages anti-hierarchical and non dominating attitudes can the structure and strategy of social change preserve their real identity as a sign of balance between mankind and nature. The use of institutional, partial measures cannot solve the ecological crisis which threatens to take on catastrophic proportions. The solution can be found only on a global level and the expression of an ecologically aware society can be only through self-management and individual activity.

Translated by
Paula Zoro